

«Я назвав цю книжку “Гора обіцянок”, бо в цій фразі для мене є дуже важливою перспектива відчитання Десяти Заповідей. Ми звикли ставитися до заповідей, як до збору наказів і заборон, інструкцій і вказівок, які мають формувати життя вірянина. Це своєрідна квінтесенція моралі. І я не сумніваюся, що це справді так. Але водночас мені це здається чимось, що дуже звужує перспективу й позбавляє заповіді їхнього надзвичайного змісту та краси».

ISBN 978-617-614-659-9

АДАМ ШУСТАК ОР
ГОРА ОБІЦЯНОК

АДАМ ШУСТАК ОР
ГОРА
ОБІЦЯНОК

Адам Шустак ОР

Гора обіцянок

Переклад із польської
Світлани Кобинець

УДК 2-46+2-23+2-184+2-42
Ш 95

Шустак Адам, ОР

Гора обіцянок / Адам Шустак ОР ; пер. із поль. Світлани Кобинець. – Чернівці : Книги – XXI, 2024. – 136 с.

ISBN 978-617-614-659-9 (паперове видання)
ISBN 978-617-614-558-5 (електронне видання)

Отець Адам Шустак – відомий польський римо-католицький священник-домініканець, мандрівний проповідник, а також відеоблогер та автор багатьох книжок.

У тексті «Гора обіцянок» він дає тим, хто хоче рости духовно, глибший погляд на десять Божих заповідей (або ж Декалог). Декалог – це основа християнства, закладена через Мойсея на горі Синай. *Отець Адам* подає її не як перелік заборон, а як Батьківську пораду, дотримання якої подарує нам краще життя (і не лише в духовному аспекті).

У повсякденні ми часто знаходимо шляхи, щоб обійти Його заповіді, а ще часто прагнемо домовитися із Богом про умови їхнього дотримання. Саме так відбувається, якщо сприймати Декалог як перелік незручних настанов, що вимагають зусиль і жертв, а не як дороговказ до ціннішого життя. Окрім буквального значення Божих заповідей, Адам Шустак заохочує нас ретельніше поглянути на них і в такий спосіб довіритися Богу, Який завжди прагне блага для своїх дітей.

Перекладено за виданням:

Adam Szustak OP. Góra obietnic. – Poznań: Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów W drodze, 2015.

Жодну частину із цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва.

© Copyright by Adam Szustak OP, 2015

Originally published in Polish under the title Góra obietnic by Wydawnictwo W drodze, ul. Kościuszki 99, 61-716 Poznań, Poland. All rights reserved.

© Книги – XXI, 2024, видання українською мовою

© Світлана Кобинець, 2024, переклад

© Анна Стюпіна, 2024, обкладинка

В дизайні обкладинки використано картину «Гора обіцянок»,

© Христия Венгринюк, 2024 р., полотно, масло.

Усі права застережено.

Вступ

І Бог промовляв всі слова оці, кажучи:

Я Господь, Бог твій, що вивів тебе з єгипетського краю з дому рабства. Хай не буде тобі інших богів передо Мною! Не роби собі різьби і всякої подоби з того, що на небі вгорі, і що на землі долі, і що в воді під землею. Не вклоняйся їм і не служи їм, бо Я Господь, Бог твій, Бог заздрісний, що карає за провину батьків на синах, на третіх і на четвертих поколіннях тих, хто ненавидить Мене, і що чинить милість тисячам поколінь тих, хто любить Мене, і хто держиться Моїх заповідей. Не призывай Імення Господа, Бога твого, надаремно, бо не помилує Господь того, хто призиватиме Його Ймення надаремно. Пам'ятай день суботній, щоб святити його! Шість днів працюю і роби всю працю свою, а день сьомий

субота для Господа, Бога твого: не роби жодної праці ти й син твій, та дочка твоя, раб твій та невілница твоя, і худоба твоя, і прихोцько твій, що в брамах твоїх. Бо шість днів творив Господь небо та землю, море та все, що в них, а дня сьомого спочив, тому поблагословив Господь день суботний і освятив його. Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі були твої дні на землі, яку Господь, Бог твій, дає тобі!

Не вбивай! Не чини перелюбу! Не кради! Не свідкуй неправдиво на свого ближнього! Не жадай дому ближнього свого, не жадай жони ближнього свого, ані раба його, ані невілници його, ані вола його, ані осла його, ані всього, що ближнього твого! І весь народ бачив та чув громи та полум'я, і голос сурми, і гору димлячу. І побачив народ, і всі тремтіли та й поставали здалека.

І сказали вони до Мойсея: Говори з нами ти, і ми послухаємо, а нехай не говорить із нами Бог, щоб ми не повмирали. І промовив Мойсей до народу: Не бійтеся, бо Бог прибув для випробування вас, і щоб страх Його був на ваших обличчях, щоб ви не грішили. І став народ здалека, а Мойсей підійшов до мороку, де був Бог.¹

¹ Вихід 20:1-21. (Тут і далі цитування Біблії подано за пер. Івана Огієнка, якщо не зазначено іншого).

Скільки разів у нашому житті ми чули ці слова? Найімовірніше, це були одні з перших речень, яких нас колись навчили в дитинстві. А одними з перших молитов були «Отче Наш» і «Богородице Діво», що їх, вивчивши в дитинстві, ми повторювали багато років, а можливо, дехто з нас навіть повторює і надалі. Для мене це завжди асоціюватиметься із вечірньою молитвою навколішки, що її навчила мене бабуся із милим доповненням – молитвою до Ангела Охоронця в кінці, яка мені завжди подобалася. Кожен із нас знає ці молитви, ба навіть невіруючі про них чули й кожен уважає, що вони ніби важливі, однак, мабуть, підсвідомо теж гадає, що це правила, яких нам ніколи не вдається виконувати до кінця і повністю. І дедалі частіше, на жаль, у світі вони стають застарілими, або навіть архаїчними вимоганнями з давніх, уже неактуальних способів сприйняття світу, або існують як цінності, що вже втратили сенс.

Для нас, християн, хоча, звісно, і для послідовників багатьох інших релігій також, вони все ще є одними з найважливіших показників розуміння дійсності. Навіть сам Ісус сказав, що ні одна йота, ні одна риска із закону не перейде, і все те, що Бог колись повідомляв обраному народові, завжди актуальне, свіже й, що важливо – життєдайне.

Тому нам обов'язково потрібно повертатися до цих слів, до цих принципів і відчитувати їх, шукаючи не лише нового значення, а й способів глибше зрозуміти їхню сутність.

Цей коментар не претендує на загальне розуміння десяти заповідей, а також не є спробою їх філологічного, історичного, догматичного, морального чи іншого трактування. Це зібрання кількох роздумів про заповіді, що є результатом молитви, читання Святого Письма й водночас спробою зрозуміти їх трохи ширше, ніж просто як набір принципів християнської моралі. Ці міркування у своїй первісній формі створені як конференція, проголошена для Покутної Групи Паломників під час Пішого Домініканського Паломництва на Ясну Гору¹ 2012 року.

Для точності дозвольте лише декілька слів теоретичного пояснення, пов'язаного із заповідями, бо мені здається, що це питання викликає певні сумніви та застереження, а іноді навіть і звинувачення на адресу Церкви у зв'язку із сьогоднішніми формулюваннями Декалогу.

Отже, в основному, ми можемо знайти текст заповідей у двох місцях у Біблії: у книзі Вихід, розділ 20, вірші з 2 по 17, й у книзі Повторення Закону, розділ 5,

¹ Ясна Гора (Jasna Góra) – католицький монастир у місцевості Ясна Гора, у польському місті Ченстохова. (Прим. пер.).

вірші з 6 по 21. Перший текст, із книги Вихід, – це текст старший, можна сказати, первинний. Легко помітити, що формулювання окремих заповідей і їхній поділ відрізняються від того, що ми знаємо сьогодні із традиційного Декалогу. Перше, що треба пам'ятати, – це простий факт, що Біблія не згадує жодних десяти заповідей – ця назва в ній не фігурує. Це наше найменування, пов'язане з тим, що насправді в цьому тексті є 10 реалій, які перебувають під заповідями. Євреї також, згадуючи про заповіді, завжди говорили про «десять слів», але, як відомо, у Біблії є іще багато заповідей, а в самому тексті Декалогу, за бажання, можна знайти не десять, а набагато більше заповідей. Тому нам потрібно більше думати про збірку найважливіших Господніх вказівок, які ми поділили на десять сегментів. Поділ, яким ми користуємося сьогодні, є творінням св. Августина й функціонує у такій формі з його часів не лише в католицькій церкві, а й у лютеранців. Принципова відмінність від єврейської традиції (але також і православної або протестанської) полягає в тому, що першу заповідь розділяють по-різному, а останню поділяють на дві частини. Тому в окремих конфесій зміст Декалогу залишається здебільшого такий самий, єдина відмінність – лише його поділ. Тому це суто технічна справа, яка жодним чином

не змінює того, що Бог хотів донести до нас. І на-
решті остання річ, яка стосується вступу, і вона,
мабуть, найважливіша. Я назвав цю книжку «Го-
ра обіцянок», бо в цій фразі для мене є дуже важ-
ливою перспектива відчитання *Десяти заповідей*.
Ми звикли ставитися до заповідей як до збору на-
казів і заборон, інструкцій і вказівок, які мають
формувати життя вірянина. Це своєрідна квінте-
сенція моралі. І я не сумніваюся, що це справді так.
Але водночас мені це здається чимось, що дуже
звужує перспективу й позбавляє заповіді їхнього
надзвичайного змісту та краси. Колись це змусило
мене замислитися, коли я помітив у тексті запові-
дей невелику мовну деталь, що не має великого
значення, можна навіть сказати, що це лише пи-
тання формулювання. А отже, усі заповіді, які Бог
дав Мойсеєві на горі Синай, були сформульовані
не в теперішньому часі, а в майбутньому! Там не
було написано, наприклад: «Не вбивай!», але «Не
вбиватимеш!» – мушу визнати, що колись це мене
дуже здивувало. Звісно, це питання не таке просте,
як здається, з огляду на польську мову. Грамати-
ка івриту якимось чином виражає імператив саме
в майбутньому часі, але врешті-решт саме тоді Бог
висловив Свої заповіді через Мойсея. І для мене це
запаморочлива перспектива!

Що вона означає? На горі Синай Бог укладає
заповіт із людьми, тому укладається певна угода,
в якій обидві сторони щось зобов'язані одна одній.
Які зобов'язання мають люди? Бог каже їм, що із
цього моменту Ізраїль буде Його народом, Його
власністю. Тож якщо їх хтось десь запитає, кому во-
ни належать, яка їхня приналежність, їм доведеться
сказати, що вони належать Господу, що все їхнє на-
лежить Господу й залежить від Нього. Які обов'язки
Бога в цій домовленості? Можливо, цим зобов'язан-
ням є саме десять заповідей, а насправді – десять
обіцянок? Можливо, Бог каже: «Якщо ви будете
зі мною, якщо будете моїм народом, то я “зроблю
у вас” ці десять речей: я навчу вас любити, поважа-
ти чужу власність, навчу чистості, навчу уникати
ненависті, яка веде до вбивства» тощо. Можливо,
Бог каже: «Я вчиню так, що ви не вбиватимете,
крастимете, а любитимете?». Ця перспектива ме-
не дуже приваблює, бо я постійно відчуваю те, що
не можу дотримуватися всіх цих заповідей, так чи
інакше, я ще не зустрів людини, яка могла б сказа-
ти, що вона не згрішила проти жодної із них. Тому
для мене на цій горі Бог через Мойсея просив лю-
дей зблизитися із Ним, що чітко видно в першій
заповіді. Він пообіцяв працювати в кожному серці
різними способами, які Він висловив у заповідях.

Десять заповідей стають у такій ситуації набором обіцянок. Це стає історією, а ще краще – обіцянкою, що розповідає, якою може бути людина, якою вільною вона може бути від зла і якою схильною до добра, бо вона створена Богом за Його образом і подобою.

Тому давайте спробуємо придивитися на ці обіцянки. Давайте подивимося на цю надзвичайну перспективу, до якої Бог запросив Мойсея, а через нього й кожну людину.

Близькість

Заповідь перша

Тоді Бог промовив усі ці слова, кажучи: «Я – Господь, Бог твій, що вивів тебе з землі Єгипетської, з дому неволі. Нехай не буде в тебе інших богів крім мене. Не робитимеш собі ніякого тесаного кумира, ані подоби того, що вгорі, на небі, ні того, що внизу, на землі, ні того, що попід землею, в водах. Не падатимеш перед ними ниць і не служитимеш їм, бо я Господь, Бог твій, Бог ревнивий, що караю беззаконня батьків на дітях до третього й четвертого покоління тих, хто ненавидять мене, і творю милосердя до тисячного покоління тим, хто люблять мене і бережуть заповіді мої.¹

¹ Вихід 20:1-6 (пер. Івана Хоменка).

Ось як у Святому Письмі звучить перша заповідь. Як можна зауважити, це трохи довша версія від тієї, до якої ми звикли, і яку використовуємо, наприклад, у своїх щоденних молитвах. Ця версія книги Вихід набагато ширша, з новими сюжетами, вона виходить далеко за межі простого ствердження про єдність Бога, в якого ми віримо. Це не має нас дивувати. Урешті-решт, це перша, найважливіша й, можливо, навіть чи не єдина заповідь, тому її важко передати кількома словами. Усі решта – усі інші дев'ять заповідей – це лише наслідок першої, вони виникають із неї і її доповнюють. Якщо ми приймемо першу заповідь, якщо повіримо в цю обіцянку Господа, тоді все інше буде очевидним продовженням. І мені здається, що кожен, хто справді хоче зрозуміти заповіді, їхню сутність, має пройти через цю розширену версію. Цю заповідь треба побачити, так як це було записано у книзі Вихід. Тільки тоді відкриється ширша перспектива й виведе нас поза очевидне твердження про єдність Бога. Це приведе нас до абсолютно чудових стосунків, до яких нас запросив Творець. Усю цю заповідь можна було б скоротити до прагнення Бога зайняти єдине, центральне місце в нашому житті. Це прагнення було виражене наказом, щоб у нашому житті не було жодного іншого бога, дослівно, як висловлюється Ягве, аби

не було жодного іншого бога «крім мене» – так Він написав Мойсею в першому реченні на кам'яних табличках. Цю фразу «крім мене» можна буквально перекласти з івриту як прохання, що «жоден бог не повинен стояти перед моїм обличчям» – так ніби Бог хотів сказати: «перед моїм обличчям у тебе не буде іншого бога». Використане тут єврейське слово «обличчя» є яскравим і неоднозначним. Звісно, воно означає обличчя, означає лице, означає те, що ми бачимо, коли дивимось в чийсь очі, але пряміше це можна перекласти, як «перед», бо, образно кажучи, обличчя – це передня частина лиця, передня частина голови. Те саме слово трапляється в уривку з книги Вихід, де ізраїльтяни виходять із Єгипту, і там сказано, що коли вони втікали від єгиптян, то спереду процесії, яку вони утворили, з'явилася хмара. Тому, гадаю, слово «спереду» – це саме те слово, що красиво й буквально можна було б перекласти як те, що коли вони йшли «спереду», їх провадило Обличчя. Єврейська мова виражає цим словом також свою ідентичність: коли я знаю чийсь обличчя, чийсь «перед», я хочу сказати, що знаю цю людину, я знаю, яка вона і які її найважливіші риси. У цьому контексті значення першої заповіді звучить зовсім по-іншому, бо Бог просить Мойсея: нехай між тобою і мною не буде жодного іншого

обличчя. Варто уявити це дуже конкретно й реалістично: на вершині гори, де Мойсей один на один зустрівся з Богом, після сорока днів очікування і туги, коли нарешті двоє друзів зустрілися, коли вони нарешті подивились один на одного віч-на-віч, коли один каже іншому: насправді єдине, про що я тебе прошу, це те, щоб між нами, між моїм і твоїм обличчям нічого іншого не було, нікого іншого ніколи не було. Оскільки це одночасно, поза конкретною зустріччю Мойсея з Богом, є заповіддю, скерованою до кожної людини, у будь-який час і в будь-якому місці на землі, вона має на меті показати, що кожен, хто читає цей заклик, негайно зустрічається віч-на-віч із Богом і чує, як Бог його просить: нехай між Мною і тобою не буде жодного іншого обличчя. Це прохання про виняткову дружбу, це прохання про те, аби ніхто інший у цю дружбу не входив. Варто зазначити, що Мойсей, який написав цю заповідь саме так, а не інакше, втілює її в життя в найбуквальнішому сенсі. У книзі Вихід описано, що коли, зійшовши з гори заповідей, ізраїльтяни сорок років ходили пустелею, їхній проповідник багато часу проводив у наметі, де, як каже Біблія, зустрічався з Богом віч-на-віч. Він збудував надзвичайний зв'язок із Тим, який попросив його про це у своїй першій заповіді. Це перебування з Богом

віч-на-віч було цілком реальним – у Біблії сказано, що коли Мойсей виходив зі шкіри зібрання, його обличчя було таким яскравим, що люди просили прикривати його, бо не могли дивитися – таке надзвичайне та справжнє світло випромінювало обличчя, і вони не могли цього витримати. Цю деталь і сьогодні можна побачити на різних картинах чи скульптурах, де зображений Мойсей із двома рогами, що тягнуться з його голови. Єврейський вислів, що використовується в Біблії для опису саяного обличчя патріарха, можна зрозуміти саме як «роги, що світяться», що водночас передає певну насторогу, пов'язану із цим явищем. Обличчя Мойсея, який годинами перебував із Богом, ставало ніби наметом, що відкриває двері у світ, якого ми не знаємо, який ні з чим не зрівняється і викликає крім захоплення ще й насторогу – як твердить Біблія: той, хто побачив Бога, той довше жити не може. Саме такий світ, надзвичайний і незрозумілий для нас, відкривається під час нашої зустрічі з Богом, який просить винятковості. Таку дорогу нам відкриває перша заповідь.

Ця заповідь показує, що йдеться не про стосунки Бога зі світом, Бога з людьми чи навіть стосунки Бога з обраним, улюбленим народом. Це реальність, яку можна зрозуміти лише з точки зору

особистої, дуже індивідуальної зустрічі конкретної людини з Богом, віч-на-віч, дивлячись одне одному в очі, де одне з цих облич, безмежно вірне Коханню, каже іншому: будь ласка, нехай між нами не буде жодного іншого обличчя, нехай не буде нікого іншого – це, мабуть, найінтимніша зустріч і прохання, яке лишень можна уявити, бо обличчя біля обличчя найближче саме тоді, коли люди хочуть поцілуватися, коли вони можуть дозволити собі це втручання у взаємну інтимність, яку треба підтримувати близькістю, бо інакше стає соромно. Коли ми читаємо або молимося цією заповіддю, то чи уявляємо, що це власне і є запрошенням до поцілунку? До інтимності? До близькості?

Звісно, цим таємниці заповіді не вичерпуються. Звернувшись із проханням про близькість, Бог перераховує все, що може їй перешкоджати, так, ніби Бог говорив про тих людей, які хотіли б стати поміж цих двох облич, що дивляться собі в очі. Тут з'являються статуї, ідоли, малюнки. Слово «статуя» або «ідол», яке Біблія тут уживає буквально, означає щось витесане, що здається досить очевидним. Зрештою, ідолопоклонство тих часів виражалося в тесанні численних кам'яних або дерев'яних статуй і зображень язичницьких богів. Це тесання в мові Біблії змальовано досить потужно, ніби

з тією силою, з якою видобувають статуї з каменю. Тут можна інтуїтивно побачити ситуацію людини, що втрачає перед очима це обличчя Бога, коли в той люблячий погляд заходить щось інше. Отже, якщо ми повіримо в щось інше, якщо нашим головним обличчям, на яке ми дивитимемося, буде інше, якесь людське чи інше прагнення, мрія чи будь-яка інша реальність, що має нам дати щастя, тоді це просто тупа тесана колода як порівняти з Богом. Порівнюючи з тим, наскільки Він прекрасний, наскільки Він унікальний і особливий, який Він чудовий і як нескінченно заповнює всі смутки і прагнення. Усе те, що ми зазвичай ставимо перед ним, те, що стає важливішим за Нього, – це просто тупі обтесані колоди. Так, ніби Бог сказав Мойсееві: «Ти ніколи не знайдеш такого прекрасного, як я, ніколи – навіть якщо шукатимеш по всьому світу – Ти не зустрінеш когось навіть трохи схожого на мене».

Для декого, особливо для тих, хто ніколи не чув Божого голосу, це може звучати якось гордо й самовдоволено. Але це і є правда про Бога. Немає нікого прекраснішого за Нього, немає нікого, хто любив би більше, ніж Він. Немає нікого, хто міг би навіть любити схоже до Нього.

Другою інтуїцією, яку можна витягти із цього образу, є жорстокість і брутальність усіх цих

реалій, які намагаються втиснутися поміж нами й Богом. Ці ідоли та скульптури витесані з погордою і силою, можливо, з жорстокістю і навіть грубістю, що є прямою протилежністю до Бога, який просить людину про близькість, майже благаючи. Результатом усього цього, тобто дозволу впустити в наші стосунки з Богом щось, що закриватиме Його обличчя, буде те, що людина із часом стане такою ж «тесаною», простою колодою. Для цього достатньо вдивитися в пустку, яку чинить у нас гріх. Той, хто дозволяє собі потрапити в пастку якихось бажань, пристрасті чи задоволення, що мають зайняти місце Бога, із часом стає надзвичайно важким зсередини, не може нікуди духовно рухатися, гріх тримає його зв'язаним – як у неволі, ніби в багнюці. У крайньому разі він може навіть знерухомити людину до смерті, коли особа занурюється в повну безвихідь і, не знаходячи ніде порятунку, почуваючись абсолютно нездатною до будь-якої дії, позбавить себе життя. Ось чому Бог має Мойсея, ось чому до кожної людини, до якої потрапить Його заповідь, у Нього лиш одне прохання: дивися неустанно в Мої очі, нехай Моє обличчя буде єдиним, в яке ти вдивлятимешся.

Гадаю, варто поставити собі одне запитання щодо цієї заповіді. І це запитання не про те, яких богів

ми маємо, хоча, звісно, воно важливе й варто собі його ставити. Однак це не найважливіше запитання. Отже, ми повинні уявити себе на місці Мойсея і, вдивляючись у Боже обличчя, запитати себе: чи я справді знаю це обличчя? Чи я щодня вдивляюся в нього з тугою і любов'ю? Чи можу я сказати, що без цього в моєму житті немає сенсу? Чи те обличчя – власне те єдине? Чому це запитання таке важливе і єдине? Відповідь можна знайти у слові «поклонятися», яке використовує Біблія говорячи про ідолопоклонство. Це єврейське словосполучення можна дослівно перекласти, як «шукати розуміння», «пізнати щось до глибини». Коли ми чуємо думку, що не варто поклонятися іншим богам, можна стверджувати, що йдеться про заборону визнавання іншої християнської віри. Але тут відбувається щось значно більше: Бог просить людину, аби вона не шукала сенсу, не шукала розуміння в житті, не шукала пояснення, ким вона є, у жодному іншому місці, людині чи реальності, крім Бога. Тут йдеться не про релігійну конфесію чи приналежність, тут йдеться не про те, щоби схилити голову перед іншими богами чи віруваннями. Це заповідь, яка запрошує до дружби з Богом і водночас обіцяє, що в цій дружбі Він дасть нам усе те, чого ми потребуватимемо. Що всі наші найглибші

та найнеспокійніші запитання: «Навіщо ми живемо? Куди котиться цей світ? Чому наше життя має такий, а не інакший вигляд? Яким є наш шлях і чому в ньому стільки страждань і труднощів?», знайдуть відповідь у Ньому. Відповіддю буде Його Обличчя, у Ньому все приховане. Це не побожність, не бездоганне чи ідеальне життя, не служби та ритуали, не світогляд і моральні стандарти, але просто погляд у Його обличчя. Близькість і знайомство з Богом приведе нас до пошуку сенсу щастя. Ця заповідь справді абсолютно фундаментальна. Без неї всі інші заповіді і вся наша віра не мають ані найменшого сенсу.

Є ще один крок, який потрібно зробити, щоби повністю зрозуміти цю заповідь. Про те, що там мається на увазі, чітко видно у Другій книзі царів у повісті про Єгу:

І пішов він і звідти, і спіткав Єгонадава, Рехавового сина, що йшов навпроти нього, і привітав його та й сказав до нього: Чи твоє серце щире до мене, як моє серце до тебе? А Єгонадав відказав: Так! Дай же свою руку! І той дав руку свою, і підняв його до себе до колесниці, і сказав: Іди ж зо мною, і приглянься до моєї запопадливості для Господа! І посадили його в колесницю його. І прибув він до Самарії, і повбивав

усіх позосталих в Ахава в Самарії, і вибив аж до кінця його, за словом Господа, що говорив був до Іллі. І зібрав Єгу увесь народ і сказав до них: Ахав мало служив Ваалові, Єгу служитиме йому більше! А тепер покличете до мене всіх пророків Ваала, усіх, хто служить йому, та всіх священиків. Нехай нікого не бракуватиме, бо в мене велика жертва для Ваала. Кожен, хто буде відсутній, не буде живий! А Єгу зробив це підступом, щоб вигубити тих, хто служить Ваалові. І сказав Єгу: Оголосіть святочні збори для Ваала! І вони оголосили. І послав Єгу по всьому Ізраїлю. І посходилися всі, хто служить Ваалові, і не позостався ніхто, хто не прийшов би. І прибули вони до Ваалового дому, і переповнився Ваалів дім від входу до входу. І сказав він тому, хто над царською шатнею: Винеси одягу для всіх тих, хто служить Ваалові. І той виніс їм ту одягу. І ввійшов Єгу та Єгонадав, Рехавів син, до Ваалового дому, і сказав до Ваалових служителів: Пошукайте й подивіться, щоб не був тут із вами ніхто з Господніх слуг, а тільки самі ті, хто служить Ваалові. І ввійшли вони, щоб принести жертви та цілопалення. А Єгу поставив собі назовні вісімдесят чоловіків й сказав: Кожен, у кого втече хто з тих людей, що я ввів на ваші руки, життя його буде за життя того! І сталося, як скінчив він приряджувати цілопалення, то

*Єгу сказав до бігунів та до старшин: Увійдіть, по-
бивайте їх, нехай ніхто не вийде!.. І побивали їх
вістрям меча, і поскидали їх ті бігуни та старши-
ни. Потому пішли до міста Ваалового дому. І пови-
носили вони бовванів Ваалового дому, і попалили те.
І розбили вони Ваалового боввана, і розбили Ваалів
дім, та й зробили з нього нечисте місце, і так є аж
до сьогодні.¹*

Звісно, у наш час дуже важко сприймати такі тек-
сти, написані в зовсім іншій культурі й епосі. Тоді
люди були нещадні й жорстокі. Але я хотів би, щоб
ми розглянули цю історію як оповідання про люд-
ське серце, щоб ми сприйняли Єгу, як проповід-
ника, який хоче запросити нас до своєї колісниці
й показати нам, як насправді виглядає ревність що-
до близькості з Богом. Чого нас може навчити Єгу?
Отож він збирає всіх послідовників Ваала в одному
місці, збирає шляхом обману всіх тих, хто відсту-
пив від Бога в одне місце, наказує їм одягнутися
у спеціальний одяг, так, щоб вони подумали ніби
відбуватиметься якийсь обряд поклоніння їхнім
ідолам. Єгу прикидається послідовником Ваала,
але в голові й у серці в нього весь час тільки одне:

¹ Друга книга царів 10:15-27.

треба позбутися цього зла. Нам дуже потрібно зро-
бити щось подібне у зв'язку з першою заповіддю.
Потрібно пробудити у власному серці когось та-
кого, як Єгу, і він скаже: я палаю ревністю щодо
близькості з Богом, тому позбирай у своєму хра-
мі, тобто у твоєму серці й у твоїй голові все те, що
стоїть між твоїм обличчям і обличчям твого Бога,
усе те, що для тебе важливіше від Нього, що стоїть
вище Бога у твоєму житті, усе те, чому ти поклоня-
єшся, і викинь це все. Ми дуже потребуємо у своєму
серці власне такого Єгу, який не боїтиметься гор-
лати і кричати: «Я не хочу всього цього і я це нена-
виджу! Я не хочу, щоб перед моїм обличчям, поміж
мною й Богом було щось інше!». Ревність Єгу і його
народу була настільки великою, що вони не лише
знищили всіх відступників та ідолопоклонників,
а й знищили всі об'єкти поклоніння і зробили з них
вигрібну яму. Я знаю, що сьогоднішня християнсь-
ка коректність не любить таких слів і висловів, але
чи можемо ми дозволити собі таку пристрасну та
захоплену боротьбу за близькість із Богом, яка ма-
тиме все інше за сміття, яка не бачитиме цінностей
у чомусь іншому, крім Нього? Гадаю, що нам дуже
цього бракує.

Перша заповідь закінчується іще двома висло-
вами, які хоч і є досить незрозумілими сьогодні,

однак незвично виражають Господнє ставлення до нас. По-перше, Бог дуже ревнує нас і нашу близькість до Нього. Ця риса чи ставлення, яке, звісно, може бути неправильним і гріховним, у випадку Божої любові є ознакою Його надзвичайного зав'язання в любові до нас. Бог розпалюється ревністю, яка хоче володіти тим, кого любить, без винятку. Коли Він бачить усі ті гидкі речі, які ми чинимо і які відокремлюють нас від Нього, які знищують нашу близькість із Ним, Він не сердиться, не заповнює себе образою і не зневірюється, у Ньому прокидається свята ревність, яка хоче звільнити нас від обіймів зла і притягнути до Себе, бо Він знає, що тільки в Ньому ми знайдемо все, чого так прагнемо, що ніде, крім Нього, ми не знайдемо щастя чи реалізації. Друга риса прихована у вислові, що використовується в цій заповіді, коли йдеться про те, що Бог карає всіх тих, хто ненавидить Його, аж до четвертого покоління, а тих, хто його любить, він милує і винагороджує впродовж тисячі поколінь. Я припускаю, що нам не подобається образ Бога, який «карає», бо приходить на думку щось не надто приємне, щось позбавлене любові. Але, всупереч усьому, це дуже красивий вислів. Як це можна зрозуміти? У книзі Апокаліпсису св. Івана Богослова є таке речення: «Кого Я люблю тому докоряю

й караю того».¹ Там Іван Богослов уживає грецьке слово *paideia* для вираження слова «покарання», що означає виховання, але це слово походить від грецького «дитина». У такий спосіб, виховання фактично є «розвитком», тобто формуванням дитини й, можливо, навіть вихованням когось, як дитини. Згідно із цим перекладом, це означає, що коли Бог карає, то в такий спосіб Він приймає нас за синів і дочок. Звісно, нам здається, що нас карають і що до нас ставляться без любові, бо нам не дозволяють реалізовувати наші дурні прагнення, а насправді Бог намагається так підготувати нас до того, що ми станемо Його дітьми. Він не хоче дозволити нам загубитися в чомусь, чим не є Він. Бо тільки в Ньому наше щастя і реалізація.

¹ Об'явлення св. Івана Богослова 3:19.

Ім'я, в якому сила

Заповідь друга

Не призывай Имення Господа, Бога твоего, надаремно, бо не помилує Господь того, хто призиватиме Його Имення надаремно.¹

Як уже було сказано – і це чудово видно в наведеному фрагменті – перші три заповіді стосуються любові до Бога й насправді є однією потрібною заповіддю, що розвивається, вказуючи нам способи, як перебувати з Ним глибше й досконаліше, відчувачи Його присутність і близькість. На це треба звернути увагу вже від початку, інакше дуже легко звести цю заповідь до звичайного гріха, який часто називаємо на сповіді: «Я взивав Ім'я Господнє

¹ Вихід 20:7.

надаремно», тобто коли в моменти стресу чи нервів ми промовляли «О, Боже!» чи «Матір Божа!». Гадаю, більшість із нас, думаючи про цю заповідь, потрапляє саме в цю перспективу словотворчого використання імен Бога в ситуаціях емоційного потрясіння, страху або суперечки. І так, як і у першій заповіді, якщо ми не прийнемо перспективу розмови віч-на-віч із Богом і дуже конкретного запрошення зблизитися з Ним, до особистих стосунків з Ним, тоді ми нічого не зрозуміємо із цього тексту.

Отже, коли ми подивимося на єврейський текст і знайдемо уривок із зазначеною заповіддю, нашу увагу відразу ж приверне слово «промовляти», значення якого набагато ширше, ніж просте вимовляння слів. Воно означає також «горлати», «вимовляти вголос», але це «горлання» має досить чітко виражений емоційний характер, бо це можна перекласти ще як «горлати, стогнучи» або «кричати, зітхаючи». Окрім значення самого слова, важливий також і контекст, у якому воно з'являється в Біблії. Отже, крім звичайної ситуації «звертання», це слово дуже часто трапляється в дещо іншому контексті, тісно пов'язаному із ситуаціями, коли когось засуджували. Його можна знайти в уривках, що описують різні типи судових ситуацій, де хтось дає якісь свідчення, але, що

цікаво, зазвичай ці свідчення неправдиві. Це слово дуже часто використовували в контексті якогось лицемірства, щоби завдати комусь шкоди неправдивими твердженнями. Цей контекст показує нам напрям мислення про цю заповідь. Це «горлання» дещо неправдиве, якось спотворене й фальшиве. Це можна зрозуміти ще краще, доповнивши крик словом «надаремно», який є в Біблії. Це єврейське слово «надаремно» краще було б перекласти як «нікчемно», тобто як щось непотрібне, хоча воно може створювати враження, ніби в ньому криється щось більше. Склавши це все разом, ми бачимо, що Біблія говорить про горлання, яке є неправдою, яке несе в собі марні неважливі речі, але об'єктом цього крику є Боже ім'я, тобто реальність із найбільшою цінністю, яку ми тільки можемо уявити.

То про що це все? Отже, до Господа можна звертатися так, наче насправді ми до Нього й не звертаємося. Це звертання може бути частково або повністю помилковим. Воно може бути таким, яке лише вдає, що звертається до Бога. Можна звертатися до Бога взагалі без бажання, щоб цей заклик справді був ефективним. Найпростіший приклад – усі наші молитви, які промовляємо бездумно, імпульсивно, з обов'язку або за звичкою, вони часто лише «вимовляння слів», просто самі звуки, але вони

насправді не є свідомо спрямованими до Бога. Тож ми «надаремно» закликаємо Бога тоді, коли промовляючи молитву, зі словами, начебто зверненими до Нього, не маємо наміру вступати з Ним у реальні та справжні стосунки.

У такій перспективі ця заповідь перестає поширюватися лише на ті моменти, в яких ми використовуємо Боже ім'я зневажливо чи бездумно. Цю заповідь потрібно застосовувати до кожної нашої молитви, до кожної зустрічі з Богом, до Святого Причастя, до всіх форм побожності й навіть до кожної думки, спрямованої до Нього. Це заповідь, що намагається зберегти значимість стосунків із Богом, яка не хоче, щоби ці стосунки скам'яніли, стали лише сухою формою, позбавленою життя і любові. Якби ці стосунки сприймалися серйозно, то перебуваючи на сповіді ми б говорили не про те, як у нервовій ситуації викрикнули «О, Боже!», а говорили б: «Я молюся, але насправді не молюся, бо я молитовний брехун».

Адже ця заповідь намагається «зачепити» брехню, якою може стати наша безглузда розмова з Богом, і ця брехня має мало спільного для побудови стосунків любові та дружби. Це геніально описано в першому розділі книги пророка Ісаї, де в устах Божих з'являються слова, що описують побожність

тогочасних євреїв: свята, жертвоприношення, кадила, молитви та всі інші форми поклоніння, що здійснюються у храмі. Побачивши все це, Ягве, дедалі більше хвилюючись, просить їх це все припинити, щоб обраний народ не молився і не приносив пожертви, «не витоптуючи» двори храму. Зрештою Бог починає кричати про свою ненависть до благочестя. Кричати, що Він просто не витримує цього, зайшовши так далеко й дивлячись на все, що відбувається у храмі. Усвідомлюючи, що серце тих, хто там молиться, не прагне за Ним, Він говорить, що не витримує цього.

Коли я думаю про свою молитву, про те, що дуже часто вона є лише пустою розмовою, не наповненою любов'ю і справжнім прагненням близькості з Богом, коли я думаю, що Богу хочеться блювати, слухаючи її, то це змушує мене тремтіти. І звісно, тут не йдеться про те, що Бог не хоче прийняти нашу слабкість і марність, а про те, що Він усюди шукає любові, бо це для Нього – єдина важлива справа. Він охоче прийме навіть нашу найнижчу й наймарнішу молитву, доки вона ініційована нашою любов'ю до Нього.

Мені здається, що в нас із цим у Церкві величезна проблема. З дитинства нас учать виконувати релігійні обов'язки, що впливають із заповідей.

Молитися вранці та ввечері, ходити на Службу Божу в неділю, ходити на рорати під час Адвенту, а під час Великого посту – на Хресну дорогу та гіркі жалі, у жовтні – на вервицю, у травні та червні – на традиційні богослужіння. Якщо хтось перебуває в іще якихось громадах чи спільнотах, то, крім цього, він має іще багато інших молитовних зобов'язань. Плюс усі ці помпейські дев'ятниці, таємниці щастя чи інші ефективні засоби для вимолювання всіляких благодатей. І, звісно, кожна з перелічених тут форм благочестя – прекрасна, чудова й дуже мила для Бога, але за однієї умови: якщо це справді й по-справжньому є нашою спробою бути з Ним. Ми абсолютно повинні відучитися від таких церковних балачок, що краще молитися недбало, але систематично, ніж узагалі ніяк. Але якщо наша молитва полягає в тому, щоби спровокувати в Бога блювотний рефлекс, якщо наші благочестя і літургії викликають у Нього ненависть, тоді, можливо, краще не молитися неправдиво й фальшиво? І це в жодному випадку не знеохочення до молитви, не легковажний підхід до заповідей, а тільки найрозумніше ставлення до того, що ця заповідь намагається зберегти. Богу йдеться лише про любов. Тому не треба боятися невміння, слабкості або простого відчуття

безсилля в молитві. Якщо все це прикрашене зусиллям любити, для Бога цілком вистачить.

Це, звісно, ще не все. Слово «надаремно» також досить часто вживається у Святому Письмі, коли йдеться про різні види ідолопоклонства, про пророцтва, про всілякі знаки, всякі гороскопи та інші речі. Тому цю заповідь також можна віднести до такого розуміння віри, що дозволяє собі ідолопоклонницький образ Бога, тобто не повністю прийнятий біблійний образ Бога, даний Церквою, а створення різних гібридів або сумішей різних релігій і систем вірувань, або безпосередньо сповідування і закликання інших богів, сповідування інших релігій. Прямо зараз можна подумати, що це тоді: «Не моя проблема – я вірю в Бога, якщо можна так сказати, “католицького”, тому мене цей пункт не стосується». Але справа набагато тонша й часто закамуюфльована. Отже, кожна справжня молитва, кожна справжня зустріч із Богом повинна мати таку особливість, ніби ми насправді не маємо ні найменшого уявлення, хто Він, який Він. Нас постійно має супроводжувати таке відчуття і переконання, ніби Він набагато більший, аніж ми уявляємо, що всі наші уявлення про Нього недостатні, що будь-яка спроба зрозуміти його постать – ідолопоклонство. Якби ми уважно поглянули на ідею

Бога, у якого віримо, припускаю, швидко можна було б помітити, що це Бог, пристосований до наших потреб і розмірів. Якщо ми чогось не можемо зрозуміти або якщо в Бога є щось таке, що нам не подобається або викликає наше заперечення, то зазвичай ми закриваємо на це очі. Відчуття, що виникає в людини, коли вона намагається стати перед Богом, стократ вищим за неї саму, обтяжує її, втомлює, лякає і глибоко тривожить. Ми боїмося цього відчуття, тому прагнемо «закрити» Бога в безпечних і добре відомих формах благочестя, у таких способах перебування з Ним, які ми розуміємо й усвідомлюємо. В ідеалі – щоби вони були наповнені благополуччям, спокоєм, можливо інтенсивними, але тільки позитивними емоціями.

Щоби керуватися цією заповіддю, потрібно дозволити молитві ввести нас у почуття абсолютного безглуздя. Молитва має дати нам переконання, що ми нічого або мало що розуміємо, але це власне й буде найправдивіша зустріч із Богом. Бо Він завжди перевищує нас, і кожен, хто боїться таких моментів і не дає їм торкатися нас або ранили, насправді обмежує Бога чимось уявним, якоюсь картиною, яку ми малюємо, а вона в якийсь момент стає просто забобоном, неправдивим уявленням, що навіть може призвести до ідолопоклонства. Тут необхідно

подолати страх, не боятися втратити землю під ногами, ту прірву, над якою ми стоїмо і якої так часто боїмося. Це власне і є невичерпна безодня Божества, в яку Бог дуже хотів би занурити нас. Тож запитаймо себе, чи це ім'я, до якого ми звертаємося, є просто тим знайомим, звичайним, можливо, дуже близьким нам ім'ям? Таким, звісно, ім'я Боже також є. Чи, можливо, ми наважуємося піти далі, використовуючи це ім'я? Може, дозволяємо йому привести нас до невідомих і некомфортних місць, але таки відкрити нам реальність Бога, який перевищує все те, що ми знаємо?

Звісно, на цьому заповідь не закінчується, треба піти трохи далі. Нехай пророк Єремія спрямує нас у цьому:

Слово Господнє до Єремії, що було в справі посухи. Упала в жалобу Юдея, а брами її ослабіли, насупилися на землі, і знявся крик Єрусалиму. А вельможі її своїх слуг посилають по воду, вони йдуть до криниці й води не знаходять, їхній посуд порожній вертається... Засоромляться та зашаріють вони, і свої голови понакривають. Тому, що земля стала спрагла, бо дощу не було на землі, засоромилися рільники, свої голови понакривали. Навіть ланя на полі породить сарнятко та й кине, бо немає трави... Навіть дикі

осли поставали на голих горах, вітер втягують, мов ті шакали, і меркнуть їм очі, бо немає трави... Якщо проти нас свідчать наші провини, о Господи, то зроби ради Ймення Свого, бо намножились наші відступники, ми Тобі нагрішили! О надіє Ізраїлева, о Спасителю в часі недолі, нащо будеш Ти в Краї, як той чужаниця, й як той подорожній, що намета лише на ночліг розтягає? Нащо будеш Ти, мов людина остовпіла, немов той силаз, що не може спасти? Таж Ти в нашій середині, Господи, Ймення ж Твое на нас кличеться, не залишай нас! Так говорить Господь до народу цього: Так люблять вони волочитись, а не стримувати своїх ніг, тому то не має Господь уподобання в них, Він тепер їхню провину згадає, і їхній гріх покарає!¹

Мені здається, що цей уривок може дуже допомогти нам у розумінні, можливо, найважливішого питання, пов'язаного із другою заповіддю, з тим, аби не взивати Божого імені надаремно. Варто дуже яскраво уявити, що описує пророк у цих словах, бо це дуже зворушлива картина. Єремія малює видіння землі, повністю зруйнованої злом, гріхом і нещастям – трапляються неймовірні образи людей,

¹ Єремія 14:1-10.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка,
повну версію книги.